

**GULNEDE BLADE
FRA ET
GAMMELT ARKIV**

VED N.M.THORDRUP

**PUBLIKATION NR. 6 1976
LOKALHISTORISK ARKIV
FOR EJBY KOMMUNE**

ISSN 0901-4020

FORORD.

Dette års udgivelse fra Det Lokalhistoriske Arkiv for Ejby kommune "Gulnede blade fra et gammelt arkiv" er skrevet af herr N. M. Thordrup, Langå, efter studier i arkivet på godset Wedellsborg.

Om arkivet på Wedellsborg kan det kortfattet oplyses, at det rummer arkivalier fra midten af 1600 tallet til i dag. De ældste arkivalier er hovedsageligt adkomstdokumenter på skindpergament, hvorimod korrespondancesager findes tilbage fra midten af 1700 tallet.

Af særlig betydning kan det nævnes, at Wedellsborgs arkiv ikke, som de fleste godsarkiver, helt eller delvis er afleveret eller deponeret til Landsarkivet, men findes samlet på godset.

De her nævnte oplysninger om arkivet på Wedellsborg er med vilje meget kortfattede, idet arkivet i år holder årsmøde i Husby, hvor der vil blive lejlighed til at bese dele af Wedellsborgs arkiv, samt høre mere om Wedellsborg og dets arkiv.

For dette års udgivelse skylder Det lokalhistoriske arkiv herr N. M. Thordrup en stor tak, uden hans store velvilje kunne vi ikke have udsendt denne udgivelse som optakt til årsmødet i Husby.

Balslev, den 10.05.1976

FD

Gulnede blade fra et gammelt arkiv.

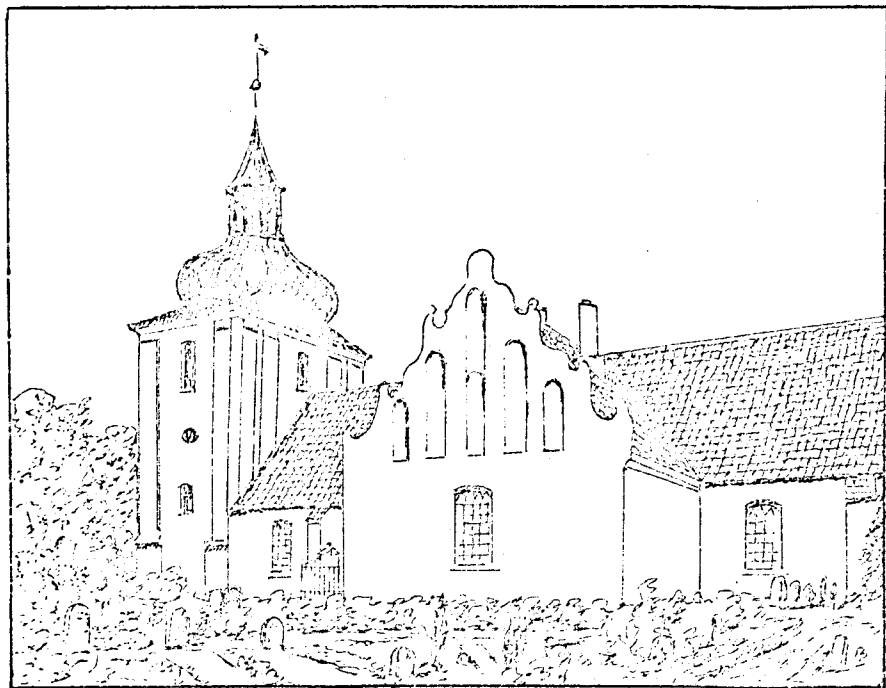
Såfremt en vis politiker i vor tid fik magt som han havde agt, ville der utvivlsomt ske reformer som end ikke hans tilhængere havde tænkt sig. Uden at skulle drage nogen egentlig sammenligning hermed, skete der her i landet for godt 200 år siden noget tilsvarende, dog uden at den pågældende fandt særlig mange proselytter til hans ideer. Mandens navn var Struensee, hvis historie med det sørgelige endeligt på Østre Fællede i København er så kendt, at det ikke nærmere skal omtales her.

At der i mangt og meget burde ske ændringer i den daværende styreform erkendtes endog af flere med et mere praktisk udsyn. I det enevældige styre med den regerende monark, der var omgivet af mere eller mindre gode rådgivere, florerede et omfattende "papirnusseri", som man idag kalder det, hvortil der krævedes et stort antal embedsmænd og skrivere. Mange eksempler herpå kan man i dag finde i de gamle arkiver, hvor aktstykker fra den tid omhandler sager, der for os synes ubetydelige og højst lokalt prægede, og som behandlet på højeste plan er gået kommandovejen gennem rentekammer og kabinetssekretær op til selve monarken, for at få allernådigst tilkendegivelse og underskrift af samme.

Fra Wedellsborg godsarkiv vil der i det følgende blive gengivet uddrag af nogle aktstykker, der omfatter tiden 1760 - 1782, netop i den tid hvor dramaet omkring Chr. VII udspillede, og hvor Struensees reformplaner kom til udfoldelse.

Grevskabet Wedellsborg var i sidste halvdel af 1700 tallet af betydelig omfang. Besiddelserne grænsede i vest til Hindsgavls jorder ved Middelfart og i øst til godset Billeskov, som i 1777 blev erhvervet af grev Fr. Wedell til grevskabets komplettering. Indenfor dette område ejede man ikke mindre end 7 kirker, nemlig: Gamborg, Udby, Føns, Balslev, Ørslev, Husby og Tanderup. Til disse kirker havde greven på Wedellsborg "jus patronatus" d.v.s. kaldsret ved ansættelse af præster, og skulle endvidere vedligeholde kirkebygninger m.v. Til dette formål tilfaldt alle kirketiender grevskabet. De

ovennævnte kirker er idag selvejende, med undtagelse af Husby kirke, der stadig ejes af Wedellsborg, og som i generationer har været slægtens egentlige familiekirke. I to gravkapeller på hver side af kirken står 7 stensarkofager, alle med medlemmer af den Wedellske slægt, desuden findes der et familiegravsted på selve kirkegården.

Husby kirke der ejes af grevskabet Wedellsborg.

Udover grevskabets besiddelser på det fynske område tilhørte de to øer i Lillebælt, Brandsø og Bågø Wedellsborg gods. Bågø blev erhvervet engang i 1600 tallet og blev afstået til selveje i 1916. På Brandsø, der stadig hører under Wedellsborg, boede der i 1950, 34 mennesker fordelt på 8 husstande, hovedsageligt beskæftiget ved landbruget. På øen var der desuden en lille skole. Idag er der ingen fastboende mennesker på øen, men skov- og landbruget drives fremdeles af folk fra Wedellsborg gods.

Græsning til skoleholderens kreaturer i Gjelsted by.

Skrivelse fra Chr. VII til Wedellsborg i 1780.
Den gode skolemand i Gjelsted må sikkert have følt sig særligt besnret, når en strid om 5 td. land, som blev ham tillagt ved en forordning, er blevet afgjort ved henvendelse til det Danske Cancellie.

Det berettes i sagen, at efter fællesskabet er blevet ophævet i Gjelsted by, er til skoleholderen udlagt 5 td. land til græsning for hans kreaturer, som de Gjelsted bymænd måtte afstå fra deres marker. Bymændene finder det nu for ret og billigt, at de andre beboere i skoledistriktet skal betale dem en årlig godtgørelse af 3 skilling pr. td. hartkorn for afståelse af jorden. Nogle af distriktets beboere nægter sådant at efterkomme.

Der klages nu gennem stiftamtmand og biskop til højere instanser, og det resulterer i en skrivelse fra selve kong Chr. VII "De Venders og Gothers...." der indledes med "Vor synderlige gunst tilforn" og i snørklede vendinger udredes sagens tråde. Skrivelsen slutter således: "Saa give vi Eder hermed tilkiende, at Vi efter Eders derhos gjorte forestilling allernaadigst have funddet for godt, at samtlige beboere, som høre til forudnævnte Gjelsted skoledistrikt skal til forpligtede være uden vægning at betale til Gjelsted bymænd tre skilling af hver tænde hartkorn, for den græsning, som de i deres marker udlægge for skoleholderen i Gjelsted bye hans kreaturer, og om nogen skulde vise sig modvilligen i at betale samme, maae det ved rettens middels tvang udtages. Derefter i Eder allerunderdanigst have at rette. Befalendes Eder gud!

Skrevet på vort slot Fredensborg d. 30. august 1780
Under vort Kongelige Haand og Segl
Christian Rex.

Skrivelsen har til slut følgende påtegning af raad- og stiftamtmand Henrich Bille, Odense: "Ifald Grevskabets bonde Jens Andersen i Lunge imod formodning skulde finde sig modvillig til at betale aarligt, hvad ham retteligen er pligtig til Gjelsted bymænd, han dog kan vente, at det ved rettens middels tvang udtages".

Smugleri på Bågø

I 1767 fandt der, ifølge et aktstykke fra arkivet, et smugleri sted på Bågø. Det drejede sig hverken om cigaretter eller spiritus, men derimod om almindelig salt, som dengang var et såre vigtigt, ja simpelthen livsvigtigt produkt i den daglige husholdning, ikke mindst hos bønderne, idet salt vel var det eneste konserveringsmiddel man havde kendskab til på den tid. Skrivelsen er fra "Det Westindiske og Guinæiske General Toldkammer" og stilet til forvalter Meden på Wedellsborg. Det fremgår heraf, at Controlleur Huusfeldt, Fåborg og Strandcontrolleur Bygraae har recognoseret på Bågø, og der antruffet tvende vogne med salt, samt mændene, Hans Lauesen, Truels Nielsen og Laus Lauesen alle på Bågø tilhørende, "hvilket hand melder, at de ved fremkaldelsen ikke haver benægtet". Det fremgår yderligere af sagen, at mændene har sat sig til modværge og fjernet den ene vogn. - General Toldkammeret afgør herefter sagen med følgende kendelse: "Thi haver hand da, siden dette salt, som ansees for 6 tønder, bør være confisqueret hos eierne for der ligt at inddrive og til tolderen i Assens, som derom idag er nærmere ordre tillagt, at betale først saltets værdi, som ansættes til 2 Rd. á tønne, dernæst tolden deraf, som af Lüneborgsalt-9 Rd. 54 sk., hvortil forhøjelsen som samme kunde været ført med et upriviligeret fartøj = 4 Rd. 75 sk., er 14 Rd. 33 sk., der foruden $\frac{1}{4}$ forhøjelse som fra anden haand = 3 Rd. 56 sk., gjør 17 Rd. 89 sk. consumptionen = 4 Rd. 48 sk. og straf og bøder 20 procent af værdien = 12 Rd., med= 2 Rd. 38 $\frac{1}{2}$ sk., samt angivelse af toldseddels papiir = 9 sk. Da det iøvrigt for denne gang derved har sit forblivende; dog haver hand alvorligt at tilholde øeboerne, efterdags ikke at tilføje de Kongl. toldbetjente nogen ulempe eller modstand i deres loulige forretning, saa fremt de vil undgaae den straf som Told-Ordonancen i saa maade dictere".

Man må så håbe, at tolderen i Assens kunne finde ud af det lidt indviklede regnstykke. De Bågø mænd havde kun at betale.

Fuskere udi konsten.

En sag af en helt anden karakter fra 1781 kunne heller ikke afgøres af de lokale instanser, men måtte i lighed med de førnævnte til København for at blive forelagt landsfaderen.

Det fremgår af sagens akter, at der er opstået en divergens mellem "Stadsmusikquanten" i Odense og herremændene, grev Wedell og baron v. Holsten til Langesø. Stadsmusikantens virke omfattede besynderligt nok, ikke alene Odense by, men også et større område i landdistrikterne, som altså strakte sig helt til Billeschou ved Assens og Langesø. Formentlig har man syntes, at det var for besværligt at forskaffe sig musik den lange vej fra Odense, når der til en eller anden lejlighed var brug for folk, der kunne traktere fiol eller klarinet, så man tog til takke med lokale kræfter. Men dette var altså ikke tilladt, idet den kgl. privilegerede stadsmusikant havde eneret til musikalsk underholdning i sit distrikt, og den pågældende, Johan Jacob Rebach sendte gennem stiftamtmanden en klage til kongen. Den lød således:

Til kongen.

Det har allernaadigst behaget Deres Kongelige Mayst i den stadsmusikanten i Odense forundte bestalling, at bestemme det distrikt, hvilket hand er pligtig og eer berettiget til at opvarte med forsvarlig og beqvem musique, hvor foruden hand, til at opføre musiquen i kirker, til at opvarte på Deres kongelige Mayst og den Kongelige families fødselsdage, rigernes almindelige glædes dage, og ved andre højtidelighedsforsamlinger er forbunden til stedse at være forsynet med lo á 12 i instrumental musiquen erfarne og vel øvede musicus. Et sådant antal, som er under bestandig øvelse, for at nå frem til større fuldkommenheder i konsten, skal underholdes og lønnes af det som fortienes ved musiquen. Men vi maa alleunderdanigst klagende andrage Deres kongelige Mayst., hvorledes grev Wedell til Wedellsborg, som haver tilkiøbt sig Billeschou gods, som før hørte til under Assens amt og henlagt det under sit grevskab, og baron

Holsten paa Langesøe i Odense amt have ladet forbyde deres underhavende at tage Stads-musiquanten i Odense til at opvarte ved de på grevskabet og baroniet forefaldende brylupper og værdskaber, men lade sig betiene af fuskere, grevskabet dertil beskikke, hvor formedelst den af Deres Kongelige Mayst allernaadigst meddelte rettighed krænkes og vi tabe det betydeligste i vor retmæssige for-tienste. Vi bede derfor allerunderdanigst at Deres Kongelige Mayst ville allernaadigst behage ved rescript at befale, at de som henhøre under det til stads-musiquanttiensten i Odense lagde distrikt, og forlange musique til deres værdskaber maa ikke tage andre end stads-musiquanten i Odense, som der-til er berettiget, formedelst et allernaadigst med-delt udelukkende frihedsbrev, og at samme i kiøb-stæderne som landsbyerne og paa landet boende, som holde brylupper uden musique skal betale noget vist i forhold af deres stand til stads-musiquan-ten.

Allerunderdanigst
Johan Jacob Rebach.

Klageskriftet er dateret d. 29. september 1781, men først d. 10. august 1782 får stiftamtmand Bille sagen tilbage med følgende påtegning.

Pro Memoria!

Da musicanterne udi Odense og Nyborg i indkomne memorialer have besværet sig over, at greve Wedell til Wedellsborg, som har tilkiøbt sig Billeschou gods, der før hørte under Assens amt, og henlagt det under sit grevskab, og baron Holsten, som har oprettet sine godser til et baronie, haver forbudt deres underhavende at tage stads-musicanterne til at opvarte ved forefaldende bryllupper og der imod beskikket fuskere, som betager dem deres levebrød. Saa skulde man tjenstlig anmode Deres Excellence at ville tilkiendegive vedkommende, at ved det, at det eene gods er bleven til et baronie og det andet lagt under et grevskab, bør i det mindste nuværende musicanter ikke tabe noget af den rettighed de forhen have.
Det Kongelige Danske Cancellie, d. 10. august 1782

Til Geheime Conference Raad Stiftamtmand
Hr Henrich Bille

Der er en tydelig forskel i tonefaldet i ovennævnte påtegning, og den kendelse i foregående sag om bonden, som nægter at betale til græsningen af skoleholderens kreaturer i Gjelsted.

Det drejer sig her om personer "af stand", og greven af Wedellsborg sad utvivlsomt i en magtposition, som ikke umiddelbart kunne ignoreres.

Struensee opretter Finantz Collegium.

Blandt de Cabinets-ordrer som Struensee i en stadig strøm lod udgå fra det kgl. sekretariat, var ophævelsen af Rente- og General Toldkammeret af 8. juni 1771 vel nok den som vakte størst harme. Ved i stedet for at oprette et Finantz Collegium, "som har den almindelige bestyrelse af alle finantz-sager, samt derhos tilsyn med alle de personer, hvis forretninger didenhører" skaffede han sig herved kontrol over alle rigets indtægter, herunder også Øresundstolden og norske told. Det var vel denne ændring, der i høj grad bidrog til, at hans fjender fra nu af søgte enhver lejlighed til at styrte ham fra sin magtposition.

Som bekendt skete det ved den dramatiske begivenhed på Københavns slot efter maskeballen den 16. januar 1772, kun ca. 8 måneder efter at ovennævnte cabinetsordre var blevet udsendt.

I den ledsagende følgeskrivelse finder vi Struensees egenhændige underskrift, samt navnene på flere af hans betroede mænd, deriblandt U. A. Holstein, der var sønnesøn af Frederik IV., storkansler, og som tidligere amtmand i Tønder, nu var kaldt til hoffet for at tiltræde overpræsidentembedet i København.

N. M. Thordrup

Dette hefte er udgivet af Lokalhistorisk Arkiv
i Ejby kommune i 1976 - trykt i 300 eks.

Heftet sendes som en hilsen til alle Støttefor-
eningens medlemmer.

Det Lokalhistoriske arkiv for Ejby kommune
modtager arkivalier (papirer, kort billeder o.l.)
af enhver art fra private, foreninger, virksom-
heder, forretninger, institutioner m.v. til
bevaring for senere slægter.